

5. A) KONDUKTOMETRIE – KONDUKTOMETRICKÉ STANOVENÍ DISOCIAČNÍ KONSTANTY SLABÉHO ELEKTROLYTU

Roztoky elektrolytů jsou schopny vést elektrický proud. Vodivost je u nich dána pohybem kladných a záporných iontů, které vznikají disociací elektrolytu.

Měření vodivosti roztoku lze nejpřesněji uskutečnit metodou využívající zapojení typu Wheatstoneova můstku se zdrojem střídavého napětí o vyšší frekvenci (při použití stejnosměrného napětí by docházelo k rozkladu elektrolytu vlivem elektrolýzy). V současné době užívané přístroje jsou typu výchylkových konduktometrů, u nichž se přímo odečítá vodivost v příslušných jednotkách. Podle Ohmova zákona je velikost střídavého proudu protékajícího mezi elektrodami přímo úměrná vodivosti roztoku, kterým je nádobka naplněna. U výchylkové metody se velikost proudu, tedy i vodivost zjišťuje nepřímou z úbytku napětí na odporu zařazeném v sérii s odporem měřeného roztoku v konduktometrické nádobce.

Vodivost roztoku se měří za pomoci vodivostní cely. Vodivostní cely obsahuje platinové elektrody, jejichž prostřednictvím prochází měřeným roztokem elektrický proud. Odpor elektrolytu je přímo úměrný vzdálenosti těchto elektrod l (délce vodiče) a nepřímo úměrný jejich ploše S (průřezu vodiče):

$$R = \rho \cdot \frac{l}{S} \quad (5.1),$$

$$G = \kappa \cdot \frac{S}{l} \quad (5.2),$$

kde R je odpor a jeho převrácená hodnota pak vodivost G , měřená v jednotkách Ω^{-1} nebo též S (siemens). Konstanta úměrnosti ρ ve vztahu (5.1) je rezistivita ($\Omega \cdot m$), dříve nazývaná měrný odpor, a charakterizuje materiál, z něhož je vodič (elektrolyt) zhotoven. Převrácená hodnota rezistivity je konduktivita κ , dříve měrná vodivost, měřená v jednotkách $S \cdot m^{-1}$. Veličina l/S se označuje C a nazývá odporová konstanta vodivostní cely. Vodivost rovnou přímo konduktivitě by měl vodič tvaru krychle o hraně jednotkové délky.

Měřený roztok se umístí do nádoby, v níž jsou upevněny platinové elektrody (vodivostní cely), které jsou pokryty platinovou černí, aby se zabránilo jejich polarizaci. Nádobka s roztokem se zapojí ke konduktometru a odečte se hodnota vodivosti. Pro výpočet konduktivity κ je třeba vodivostní celu nakalibrovat, tzn. určit hodnotu její odporové konstanty. Kalibrace se provede tak, že se nádobka naplní vhodným standardem, jehož konduktivita κ_s je známa, a změří se

vodivost G_s . Na základě vztahu $\kappa_s/G_s = C$ se vypočítá odporová konstanta nádoby. Jako standardu se nejčastěji užívá různě koncentrovaných roztoků KCl (viz Tabulka 5-1).

Tabulka 5-1 Konduktivity κ ($\text{mS}\cdot\text{cm}^{-1}$) pro roztoky 0,01 a 0,1 $\text{mol}\cdot\text{dm}^{-3}$ KCl při různých teplotách

$t / ^\circ\text{C}$	18	19	20	21	22	23	24	25
0,01M-KCl	1,225	1,251	1,278	1,305	1,332	1,359	1,386	1,413
0,1M-KCl	11,19	11,43	11,67	11,91	12,15	12,39	12,64	12,88

Tzv. molární vodivost Λ ($\text{S}\cdot\text{m}^2\cdot\text{mol}^{-1}$) je definována jako poměr konduktivity κ ($\text{S}\cdot\text{m}^{-1}$) a molární koncentrace c ($\text{mol}\cdot\text{m}^{-3}$!) měřeného roztoku

$$\Lambda = \frac{\kappa}{c} \quad (5.3)$$

Při vysokých koncentracích elektrolytu v roztoku dochází vlivem elektrostatických přitažlivých sil ke vzniku iontových párů, které jsou navenek elektroneutrální, a tudíž nepřispívají k vodivosti roztoku – molární vodivost roztoku klesá, což je u slabých elektrolytů umocněno poklesem stupně disociace s růstem jejich koncentrace v roztoku. Se zředěním roztoku se elektrostatické interakce snižují a klesá počet iontových párů, molární vodivost roztoku roste. U slabých elektrolytů navíc se zředěním roztoku roste disociační stupeň, což rovněž přispívá k růstu molární vodivosti roztoku. Maximální hodnotu pak molární vodivost dosahuje při tzv. mezním (nekonečném) zředění (koncentrace elektrolytu v roztoku se velmi blíží nule), přičemž tato maximální hodnota se nazývá molární vodivost při nekonečném zředění Λ_∞ . Molární vodivost Λ tedy není charakteristickou konstantou pro daný elektrolyt, tou je teprve její limitní hodnota při mezním zředění Λ_∞ .

Disociační konstantu slabých kyselin (jednosytných) je možno stanovit na základě vztahu mezi disociačním stupněm a molární vodivostí roztoku slabého elektrolytu:

$$\alpha = \frac{\Lambda}{\Lambda_\infty} \quad (5.4).$$

Pro disociační konstantu platí vztah

$$K_A = \frac{c_{\text{H}_3\text{O}^+} \cdot c_{\text{A}^-}}{c_{\text{HA}}} \cdot \frac{\gamma_{\text{H}_3\text{O}^+} \cdot \gamma_{\text{A}^-}}{\gamma_{\text{HA}}} \quad (5.5).$$

Aktivitní koeficient nedisociované kyseliny γ_{HA} lze brát přibližně roven jedné (zředěný roztok), takže člen s aktivitními koeficienty se zjednoduší na výraz

$$K_{\gamma} = \gamma_{+} \cdot \gamma_{-} = \gamma_{\pm}^2 \quad (5.6).$$

Střední aktivitní koeficient vypočítáme z Debyeova-Hückelova limitního vztahu

$$\log \gamma_{\pm} = -A |z_{+} \cdot z_{-}| \sqrt{I} \quad (5.7),$$

kde konstanta A je pro vodu a 25 °C rovna $0,5093 \text{ mol}^{-1/2} \cdot \text{dm}^{3/2}$. Iontová síla I je dána pro jednosytnou slabou kyselinu vztahem:

$$I = \alpha \cdot c \quad (5.8).$$

Po uvážení všech výše uvedených vztahů lze určit hodnotu disociační konstanty z vodivostních měření podle rovnice:

$$K_{\text{A}} = \frac{c \cdot \Lambda^2}{\Lambda_{\infty} \cdot (\Lambda_{\infty} - \Lambda)} \cdot K_{\gamma} \quad (5.9).$$

Síla kyselin závisí na chemické konstituci molekuly. Zvýšení ionizovatelnosti -COOH skupiny v kyselině octové při substituci chlorem v poloze α spočívá v induktivním posunu elektronů směrem k atomu chloru. Zvýšená ionizace α -substituované kyseliny se projeví zřetelně v rozdílných hodnotách disociační konstanty kyseliny octové a kyseliny monochloroctové.

Poznámka: Pro praxi je vhodné si uvědomit, že je-li konduktivita κ měřena v $\text{mS} \cdot \text{cm}^{-1}$ a koncentrace c udávána v $\text{mol} \cdot \text{dm}^{-3}$, vychází po dosazení hodnot v těchto jednotkách do vztahu (5.3) molární vodivost Λ v jednotkách $\text{S} \cdot \text{cm}^2 \cdot \text{mol}^{-1}$. V těchto jednotkách je často hodnota molární vodivosti i tabelována.

Úkol: Na základě vodivostních měření stanovte disociační konstantu kyseliny octové a kyseliny monochloroctové.

Experimentální vybavení: Konduktometr, vodivostní cela, roztoky kyseliny octové a monochloroctové o koncentraci $0,5 \text{ mol} \cdot \text{dm}^{-3}$, odměrné baňky o objemu 50 cm^3 , pipety, kádinky.

Pracovní postup: Ze zásobních roztoků si připravíme po 50 cm³ roztoků kyseliny octové a monochloroctové o koncentracích 0,4; 0,2; 0,1; 0,05; 0,025 a 0,0125 mol·dm⁻³. Pro určení odporové konstanty vodivostní nádoby změříme nejprve vodivost standardního roztoku KCl (při měření musí být všechny tři proužky vodivostní cely pod hladinou kapaliny). Poté si do kádinky o objemu 25 cm³ nalejeme roztok nejzředěnější kyseliny octové a po ponoření vodivostní cely změříme jeho vodivost. Roztok vylejeme, do kádinky dáme část následujícího roztoku, kterým opláchneme vodivostní celu a ve zbývající části tohoto roztoku změříme vodivost. Tímto způsobem proměříme všechny připravené roztoky kyseliny octové a monochloroctové.

Vyhodnocení: Pro každou kyselinu uvedeme tabulku s výsledky měření a z nich vypočítané hodnoty disociační konstanty ze vztahu (5.9). Hodnotu molární vodivosti při nekonečném zředění Λ_{∞} určíme podle Ostwaldova zředovacího zákona jako součet individuálních iontových vodivostí při mezním zředění (viz kapitola **Chyba! Nenalezen zdroj odkazů.** na str. **Chyba! Záložka není definována.**).

Tabulka 5-2 Molární iontové vodivosti při nekonečném zředění

ion	H ₃ O ⁺	CH ₃ COO ⁻	CH ₂ ClCOO ⁻
$\Lambda_{\infty} / (\text{S} \cdot \text{cm}^2 \cdot \text{mol}^{-1})$	349,8	40,8	39,8

Tabulka 5-3 Hodnoty koncentrací, konduktivit, molárních vodivostí pro jednotlivé roztoky kyselin

c / mol·dm ⁻³)	$\kappa / (\text{mS} \cdot \text{cm}^{-1})$	$\Lambda / (\text{S} \cdot \text{cm}^2 \cdot \text{mol}^{-1})$	$\gamma_{\pm}$	K
...				
...				